

ПРАГМАТИЧНА СКЛАДОВА ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто сутність прагматичної складової іншомовної компетентності, яка визначається як уміння вживати вербальні і невербальні засоби спілкування задля досягнення комунікативної мети. Наведено теоретичну модель формування прагматичної компетентності, яка передбачає вибір одиниць з прагматичним потенціалом, які слід опанувати, вибір принципів та методів навчання, а також критеріїв оцінювання. Практична реалізація даної моделі продемонстрована на прикладі заняття, метою якого є навчити робити і приймати компліменти англійською мовою.

Ключові слова: комунікативна компетентність, мовленнєва діяльність, прагматика, модель формування прагматичної компетентності, іноземна мова

Реалізація компетентнісного підходу у навчанні на сучасному етапі означає переорієнтацію з процесу на результат освіти, тобто спроможності застосувати засвоєнні знання на практиці; тож навчання іноземних мов зараз підпорядковується основній меті – формуванню комунікативної компетентності, яка має комплексний характер і передбачає успішну реалізацію сформованих умінь та навичок усіх видів мовленнєвої діяльності у різних комунікативних ситуаціях, залежно від умов та потреб спілкування.

Обґрунтування актуальності проблеми. У «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» зазначається, що структуру комунікативної компетентності можна представити трьома компонентами – лінгвістичним, соціолінгвістичним та прагматичним [3, 162].

Лінгвістична компетентність, яка містить мовну та мовленнєву складову, базується на знаннях лексики, граматики, синтаксису, семантики,

фонетики, словотворення й орфографії та формуванні відповідних навичок – рецептивних (аудіювання, читання) та продуктивних (говоріння, письмо).

Соціолінгвістична компетентність означає усвідомлення соціальних аспектів використання мови і здатність оперувати лінгвістичними маркерами на позначення статусу, близькості стосунків комунікантів, реєстру мовлення, а також розуміння особливості міжкультурного спілкування (діалект, акцент тощо). Тут можна також окремо виділити соціокультурну компетентність, яка полягає в опануванні країнознавчих знань, вмінні організовувати власну мовленнєву діяльність відповідно до норм поведінки носіїв іншої мови й вихованні толерантності та поваги до інших культур [3; 4, 115-116].

Прагматичний компонент іншомовної компетентності включає вміння інтерпретувати і самостійно породжувати цілісні дискурси, тобто тексти, які розгортаються у певному контексті, та використовувати схеми інтеракції, або моделі спілкування, дотримуючись вимог зв'язності, логічної організації та риторичної ефективності висловлювань [3, 182-186; 4, 116].

Звісно, всі компоненти комунікативної компетентності тісно пов'язані між собою, оскільки у мовленні мовні явища набувають соціолінгвістичного значення і виконують певні прагматичні функції, проте саме прагматична компетентність, яка передбачає вживання як вербальних так і невербальних засобів спілкування задля досягнення комунікативної мети, є найбільш важливою – і одночасно складною – в опануванні іноземною мовою, що й обумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета даної статті – виділити прагматичну складову серед інших компонентів іншомовної компетентності, зазначити її особливості та проаналізувати яким чином теоретичну модель формування прагматичної компетентності можна реалізувати у практиці викладання англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Прагматика – це «наука, яка вивчає мову в її відношенні до тих, хто її використовує» і займається суб'єктивними чинниками комунікації, такими як когнітивно-психологічні зв'язки адресанта і адресата, конотативні складники лексичних і граматичних одиниць,

тональність і атмосфера спілкування, умови успішності мовної взаємодії тощо [1, 12; 2; 8]. Отже, прагматична компетентність означає, що мовець здатен орієнтуватися у комунікативній ситуації і залежно від інтенцій спілкування може будувати висловлювання, обираючи найбільш ефективні засоби впливу на співрозмовника. Ігнорування прагматичного аспекту комунікації призводить до комунікативних невдач, тому формування прагматичної компетентності є надзвичайно важливим для досконалого оволодіння мовою [2; 7; 8; 9]. Складність, проте, полягає у тому, що прагматика присутня у мовленні не може розглядатися окремо від лінгвістичних і соціокультурних особливостей іншомовної комунікації, тому її вивчення має інтегруватися у навчання на всіх рівнях, особливо на вищому за середній та просунутому, шляхом створення комунікативних ситуацій, де іноземна мова є засобом спілкування, а не об'єктом вивчення (вправи комунікативного спрямування, рольові ігри, дискусії, «кейси» (англ. *case studies*),) проблемні ситуації (англ. *task-based activities*)), і використовуючи аутентичні неадаптовані навчальні матеріали широкого тематичного спектру.

Загалом, розрізняють два напрями вивчення прагматичних явищ, а саме – вивчення прагматичного потенціалу мовних одиниць на рівні тексту та дослідження взаємодії комунікантів у різних ситуаціях спілкування, тобто на рівні дискурсу [1, 39]. При цьому комунікативно-ситуативні вправи можуть супроводжуватися як експліцитними, так й імпліцитними вказівками щодо природи прагматичного значення, що вивчається. Обидва підходи сприяють розвитку прагматичної компетентності, проте саме експліцитні пояснення є доцільними в разі суттєвих відмінностей між прагматикою рідної мови та іноземної [6; 8, 147]. Звичайно, пояснення того, чому носії мови обирають саме визначені комунікативні одиниці суттєво полегшує розуміння соціолінгвістичних та соціокультурних аспектів мовлення. Разом з тим, не слід зводити вивчення прагматики до формування стереотипів щодо цінностей, норм поведінки та вірувань людей, мова яких вивчається. По-перше, занадто широкі узагальнення не завжди будуть типовими для всіх

носіїв мови (наприклад, поділ на представників низько-контекстуальної культури із Скандинавських країн, США, Канади, Германії, які надають перевагу відкритому, прямому діалогу і одразу переходять до деталей, та високо-контекстуальної культури таких країн як Китай, Японія, Корея, Саудівська Аравія, де превалює невербальне спілкування і вияв емоцій є неприйнятним) [7, 86]. Ситуативні чинники – час та місце спілкування, взаємини між комунікантами – також значно змінюють мовленнєву поведінку адресанта. По-друге, прагматика передбачає, що за кожним висловленням стоїть мовна особистість, тому слід враховувати й особистісні характеристики мовця – емоційні, вікові, статусні, інтелектуальні [2, 17].

Педагогічну модель формування прагматичної компетентності можна у загальному вигляді представити як схему з чотирьох послідовних віх:

- формулювання мети (вибір одиниць з прагматичним потенціалом);
- теоретичне обґрунтування (вибір принципів та підходів до навчання);
- технологічне забезпечення (вибір методів, засобів навчання тощо);
- оцінка результатів (вибір критеріїв оцінювання) [5, 12-13].

Прагматичний смисл формується різними мовними, мовленнєвими та позамовними засобами, а саме – засобами мовного коду фонологічного рівня (напр., повторення звуків, спеціальна вимова, специфіка наголошення тощо), морфологічного рівня (напр., суфікси здрібнілості, пестливості), лексико-семантичного рівня (ненормативні слова, діалектизми, професіоналізми) й синтаксичного рівня (спеціальне використання певних типів речень, вставних слів і конструкцій), засобами мовлення (наголос, інтонація, тон, паузи) і паралінгвістичними засобами (вираз обличчя, жести, міміка, постава тощо) [1, 27-28]. Навчити бачити й аналізувати прагматичні смисли як вияв інтенції мовця – одне із першочергових завдань, яке має виконуватись в рамках компетентнісного підходу до вивчення іноземної мови.

Незалежно від обраних методів навчання в основі розвитку прагматичної компетентності лежить принцип «*input – interaction – output*» [6; 9]: а) ознайомлення з реальним зразком мовлення (текстом, аудіо-, відео-

сюжетом), що містить прагматичні одиниці і аналіз комунікативної ситуації; б) виконання вправ на використання необхідних мовних/ немовних засобів із певною усвідомленою комунікативною інтенцією; в) самостійне творення акту спілкування із застосуванням набутих прагматичних знань та умінь.

Як приклад розглянемо заняття з англійської мови, темою якого є компліменти. Заняття починається з обговорення що таке комплімент і чим різняться компліменти, які робляться рідною мовою людям різної статі, віку, статусу. Звісно, такі питання наводять на думку, що в англійській мові форма компліменту також залежить від типу адресата. Наступне завдання – читання тексту соціокультурного спрямування, в якому пояснюється як можна робити компліменти щодо зовнішнього вигляду, успіхів, або поведінки. Після ознайомлення з прагматичним потенціалом мовних одиниць на позначення позитивних якостей, емоцій, що вживаються при створенні компліменту («*input*»), студенти виконують вправу на упорядкування варіантів відповіді на комплімент за трьома категоріями (подяка, применшення ефекту компліменту, інтерпретація компліменту як прохання), виконують вправу на аудіювання, дізнаючись про відмінності у компліментах англійською та іншими мовами, обговорюють міжкультурні розбіжності між англійською та рідною мовами («*interaction*»). Нарешті, студенти працюють у парах, створюючи діалоги, в яких роблять компліменти і/або відповідають на них; будують компліменти згідно заданої комунікативної ситуації; у рольових іграх відтворюють переглянуту у відео-уривку сцену, де роблять компліменти, але за іншим сценарієм, змінюючи наприклад статусні взаємини між співрозмовниками, їх емоційний стан тощо («*output*»). При цьому студенти вживають не лише різні мовні, але й позамовні прагматично-орієнтовані одиниці (міміка, жести, поза). Наприкінці студентам пропонується виконати тест із самооцінки набутих знань та навичок говорити компліменти англійською мовою [7, 87-97].

Зазначимо, що на думку фахівців серед критеріїв оцінювання ефективності навчання засобів вираження прагматичного значення можна

вирізнити когнітивний (знання про особливості використання прагматичних засобів спілкування), діяльнісний (уміння використовувати прагматичні одиниці у комунікативному контексті) та мотиваційний (рівень мотивації до іншомовного спілкування, враховуючи прагматику висловлювань) [5, 15].

Висновки. Таким чином, прагматична складова комунікативної компетентності відповідає за здатність виконувати комунікативні функції завдяки побудові висловлювань за правилами взаємодії, прийнятими в суспільстві, й добираючи відповідні мовні та екстралінгвістичні засоби. У процесі навчання іноземної мови розвиток прагматичної компетентності забезпечується шляхом відбору автентичних матеріалів і створенню вправ, які дають чітке уявлення про прагматику вживаних комунікативних одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
2. Дружененко Р. Перспективи актуалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови // Раїса Дружененко / Українська мова і література в школах України, 2014. – № 1. – С. 15-18.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Литньова Т. В. Компетентнісний підхід до змісту сучасної іншомовної освіти // Т. В. Литньова / Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія: зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2006. – Вип. 11. – Ч. 2. – С. 112–119.
5. Новикова О. М. Формирование прагматической компетенции будущего врача при изучении иностранного языка в медицинском вузе: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Новикова Ольга Михайловна; Курский государственный университет. – Орел, 2014. – 21 с.
6. Developing Pragmatic Competence in a Foreign Language // Yined Tello

Rueda / Colombian Applied Linguistics Journal, 2006. – Number 8. – p. 169-182.

7. Teaching Pragmatic Competence: A Journey from Teaching Cultural Facts to Teaching Cultural Awareness // Iryna Lenchuk, Amer Ahmed / TESL Canada Journal, 2013. – Volume 30, Special Issue 7. – p. 82-97.

8. Pragmatic Competence: how can it be developed in the foreign language classroom? // Carla de Aquino / BELT – Brazilian English Language Teaching Journal, Porto Alegre, julho/dezembro 2011. – vol.2, n.2. – p. 140-153.

9. The Importance of Developing Pragmatic Competence in the EFL Classroom // Cork English College Blog. Excellence in Teaching English [Available online]: <https://corkenglishcollege.wordpress.com/2015/06/15/the-importance-of-developing-pragmatic-competence-in-the-efl-classroom/>

В статье рассматривается прагматическая составляющая коммуникативной компетентности, определяемая как умение употреблять вербальные и невербальные средства общения для достижения цели коммуникации. Автор описывает обобщенную модель формирования прагматической компетентности, включающую выбор единиц с прагматический потенциалом, которые следует изучить, выбор принципов и методов обучения, а также критериев оценивания. Практическая реализация данной модели продемонстрирована на примере занятия, целью которого является научить делать и принимать комплименты на английском языке.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, прагматика, модель формирования прагматической компетентности, иностранный язык

The article is concerned with a pragmatic component of communicative competence, which is defined as skills to use verbal and non-verbal means of interaction in order to achieve a communicate goal. The general model of pragmatic competence development given here involves determining the units of pragmatic potential to teach, the principles and methods of teaching as well as assessment criteria of learning outcomes. The implementation of the model is illustrated by a lesson plan, the objective of which is to teach how to say and

receive compliments in English.

Key words: communicative competence, pragmatics, model of pragmatic competence development, foreign language